

9. Матузов Н. И. Правовая система и личность. – Саратов, 1987. – 297 с.
10. Княгинин В. Н. Место правовой системы, основанной на законе, среди иных правовых систем. – Екатеринбург, 1992. – 402 с.
11. Кельман М. С. Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права : підручник. – К. : Кондор, 2008. – 477 с.
12. Філософський словник / під ред. В. І. Шинкарука. – К. : Головна редакція Української Радянської енциклопедії АН УРСР, 1973. – 800 с.
13. Галаган И. А. Процессуальные нормы и отношения в советском праве. – Воронеж, 1985. – 207 с.
14. Лукьянова Е. Г. Теория процессуального права. – М. : Издательство НОРМА, 2003. – 240 с.
15. Явич Л. С. Общая теория права – Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1976. – 288 с.

Атаманчук И. В. Система процессуального права как модель правового регулирования.

В статье рассматриваются вопросы нормативного понимания системы права, в частности, определения роли и места в этой системе процессуального права, как сложного комплексного образования.

Ключевые слова: система права, система процессуального права, правовые нормы, правовые институты, отрасли права.

Atamanchuk Irina. The system of judicial right as model of the legal adjusting.

In the article a question is examined about the normative understanding of the system of right, in particular about a place in this structure of the system of judicial right, component components of the system of judicial right.

Keywords: procedural law, procedural and legal regulation, the system of judicial right, legal norms, institute of right, field of law.

УДК 340.13(094.9)(043.3)

Зубенко А. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ПОМИЛКИ В ІНТЕРПРЕТАЦІЙНИХ АКТАХ: ПОХОДЖЕННЯ ТА ЗАСОБИ УСУНЕННЯ

В статті автор розглянув актуальну тему, яка стосується проблеми виникнення, походження помилок в інтерпретаційних актах. Проаналізовані праці відомих учених, розглянуті їх точки зору на дану проблему та зроблено свій висновок відносно причин появи та засобів усунення правоінтерпретаційних помилок.

Ключові слова: акти тлумачення норм права, правоінтерпретаційні помилки, інтерпретаційна техніка, уніфікація.

Без глибокого розуміння змісту норм права неможлива їх ефективна реалізація, систематизація, формування правової культури та правосвідомості, розроблення та прийняття нових норм. Важливу роль у цьому процесі відіграють акти тлумачення норм права. Вони сприяють точному і правильному застосуванню законодавства, встановленню і підтриманню правопорядку в суспільстві, що пояснюється зростанням впливу цих актів на суспільні відносини та підвищенням їх ролі в механізмі правового регулювання. Тому виникає потреба в активізації досліджень юридичної природи актів тлумачення норм права, а також необхідність спеціального наукового дослідження

питань неякісного тлумачення правових приписів, зокрема, вивчення причин появи помилок в інтерпретаційних актах і розробки конкретних пропозицій щодо їх усунення.

Аналіз і вивчення таких помилок на теоретичному і практичному рівнях актуальні як для інтерпретатора, так і для законодавця. Інтерпретатору це дозволить уникнути неадекватного тлумачення, у свою чергу, законодавець, враховуючи причини неадекватного тлумачення, при створенні норм зможе передбачити його появу.

На сьогоднішній день юридичній практиці відомі факти, коли особи, уповноважені давати офіційні роз'яснення, розглядають конкретні справи без посилання на чинне законодавство або роз'яснюють незрозумілі норми виходячи з “загального змісту чинного законодавства”. Тим самим авторитет закону підмінюється авторитетом органу, який роз'яснює законодавство. Це є наслідком низького рівня правової культури і не сприяє зміцненню законності. Правильно наголошується в літературі, що, пояснюючи і роз'яснюючи закон, потрібно виховувати шанобливість до правової норми [1, с. 40-45].

С. Г. Пішина, досліджуючи проблеми теорії і практики правоінтерпретаційних помилок, робить висновок про те, що правоінтерпретаційна помилка – це виникаюче в процесі юридичної інтерпретації відхилення від правил тлумачення, що породжує юридичний результат, який протирічить критеріям істинності тлумачення та призводить до негативних соціальних наслідків. На думку вченої, інтерпретаційні помилки можуть виникати внаслідок дій або бездіяльності інтерпретатора, завдають певної шкоди, що робить їх схожими на правопорушення. Однак, помилка в тлумаченні не має ознак протиправності, вини, так як у інтерпретатора відсутня можливість вибору між дотриманням нормативно закріпленого правила тлумачення і його порушенням. Крім того, правопорушення є юридичним фактом. В зв'язку з цим інтерпретаційні помилки, які містяться в актах тлумачення норм права, не можуть бути визнані правопорушеннями. Оскільки тлумачення часто являється стадією правозастосування, то недоліки в тлумаченні можуть породжувати правозастосовні помилки. Водночас якщо правоінтерпретаційна помилка буде усунена до закінчення правозастосування, цьому негативному наслідку можна запобігти [2, с. 9; 3, с. 110-118].

Ю. М. Тодика називає причини помилок в актах тлумачення норм права: а) низький рівень знання права суб'єктом інтерпретаційної діяльності; б) відсутність у нього повної інформації щодо сфери суспільних відносин; в) порушення інтерпретатором правил і способів юридичних засобів тлумачення; г) поверхове дослідження всіх обставин; д) навмисне перекручення інтерпретатором державної волі, закладеної в правовій нормі; е) незнання суб'єктом правотлумачної діяльності останніх змін законодавства [4, с. 93].

Вчений відмічає, що іноді сам законодавець може ставити інтерпретатора в глухий кут. Як приклад він наводить Закон України “Про громадянство України” в редакції від 18 січня 2001 року, в якому зазначається, що громадянство України – правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках [5]. В Законі України “Про громадянство України” в редакції від 16 квітня 1997 року громадянство України визначалось як постійний правовий зв'язок особи та

Української держави, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках [6]. І це було більш правильне формулювання, позаяк громадянство – це не тільки правовий зв'язок, а постійний правовий зв'язок. По моделі дефініції, яка надана в Законі від 18 січня 2001 року, громадянином України можна вважати й іноземця, який, безперечно, має правовий зв'язок з Україною, оскільки знаходиться на її території, має ті ж права, що громадяни України, з певними винятками. Проте це тимчасовий, а непостійний правовий зв'язок з Українською державою. Це основоположний критерій відокремлення статусу громадянина від статусу іноземця. Виникає питання – як правильне формулювання основоположного поняття, яке вже містилося в національному законодавстві, відкидається і дається його гірший варіант? Навряд чи це трапилося навмисно, а швидше за все, внаслідок неухважності, помилки. Проте, під час тлумачення даної норми Закону інтерпретаторам слід буде акцентувати увагу на тому, що громадянство – це не тимчасовий, а стійкий правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках, що цей зв'язок проявляється в часі (з моменту народження і до смерті чи зміни особою громадянства) та в просторі. Таким чином, зазначений приклад невдалого формулювання поняття “громадянство” в Законі від 18 січня 2001 року ставить в складне ставище його інтерпретаторів. З часом, можливо, перед Конституційним Судом України відповідними суб'єктами права на звернення буде поставлено завдання дати офіційне тлумачення цієї дефініції. Це той випадок, коли помилки в законодавстві додають роботи органу конституційної юрисдикції [4, с. 93].

Досить часто законодавець припускається помилки при спробі дати визначення певних термінів, які є спеціальними юридичними конструкціями, а не загальновідомими та широкоживаними. Таких типових помилок є декілька. Наприклад, в Законі України “Про благодійництво та благодійні організації” благодійна діяльність визначається як добровільна безкорислива діяльність благодійних організацій, що не передбачає одержання прибутків від цієї діяльності. В свою чергу, згідно з Законом, благодійною організацією є недержавна організація, головною метою діяльності якої є здійснення благодійної діяльності в інтересах суспільства або окремих категорій осіб [7]. Як бачимо, в цій нормі Закону створюється так зване замкнене коло визначення: благодійна діяльність – це діяльність благодійних організацій, а благодійні організації це ті, що здійснюють благодійну діяльність. Тобто, фактично у визначенні благодійної організації частково міститься визначення благодійної діяльності. Крім цього у визначенні благодійної організації присутнє ще одне поняття, яке не визначене ні у цьому ні в інших законах – “недержавна організація”. Таким чином, під час тлумачення даної норми Закону інтерпретаторам варто буде роз'яснювати, що благодійною є певна діяльність фізичних або юридичних осіб, яка підпадає під кваліфікаційні ознаки, що містяться у визначенні, а благодійною організацією є та організація, для якої благодійна діяльність є основною.

Обидва наведені приклади свідчать про необхідність удосконалення законодавства та спрямування діяльності інтерпретаторів на запобігання та недопущення помилок в актах тлумачення норм права.

С. Г. Пішина розділяє причини появи правоінтерпретаційних помилок на наступні групи: техніко-юридичні умови, професійні умови; морально-психологічні умови. Техніко-юридичні умови включають в себе слабке володіння прийомами

юридичної техніки. Поява правоінтерпретаційних помилок зумовлена властивостями мови. Правоінтерпретаційні помилки є наслідком конфлікту права, що проявляється в наявності полісемії, синонімів, архаїзмів, модернізмів, жаргонізмів, іноземних слів, професіоналізмів, юридичних кліше та штампів, оціночних понять, легальних дефініцій. Професійні умови являють собою недостатній професійний рівень осіб, які в рамках юридичної професії, здійснюють тлумачення права. Морально-психологічні умови відрізняються від умов здійснення помилок в області правозастосування. Оскільки правоінтерпретаційна помилка не є правопорушенням, відсутні юридичні обумови для того, щоб стверджувати про її свідоме здійсненні. Однак є підстави говорити про умови, які сприяють вчиненню помилки і знаходяться у свідомості інтерпретатора [2, с. 22].

Ефективність правового регулювання в значній мірі залежить від юридичної техніки викладення тексту правових актів, яка має певну специфіку і для інтерпретаційних актів, з урахуванням особливостей їх завдань і функцій. Інтерпретатор при викладенні тексту акта тлумачення норм права повинен прагнути до його оптимізації, в межах якої можна виділити уніфікацію і регламентацію. Уніфікація інтерпретаційних актів покликана приводити їх до однаковості, раціонально скорочувати елементи змісту і форми тексту. Щодо регламентації створення тексту актів тлумачення норм права, то вона виражається у двох аспектах: регламентація структури смислових компонентів і регламентація структури пропозицій і вибору лексико-семантичних одиниць. Більш детальна регламентація змісту і форми інтерпретаційних актів може в значній мірі привести до мінімуму можливості помилок і зловживань у правозастосуванні. Однак, зауважимо, що в питанні уніфікації тексту акта тлумачення норм права інтерпретатору слід бути обережним. Адже будь інтерпретаційний акт повинен бути мотивованим, обґрунтованим, мати достатньо доказів на підтвердження його висновків, містити максимально розгорнуті відповіді на всі, розглянуті суб'єктом, який здійснює тлумачення, питання. Таким чином, текст актів тлумачення норм права має бути викладений можливо в якійсь мірі менш лаконічніше і компактніше, але головне чіткіше і точніше, ніж текст положення, яке роз'яснюється.

Відзначимо, що детально викладений зміст нормативного акта може стати алгоритмом дій інтерпретатора. Виконання інтерпретатором вимог, встановлених нормативно-правовим актом щодо змісту і форми, надає акту тлумачення норм права такі якості, які необхідні для їх обґрунтованості та доцільності.

Якість і ефективність інтерпретаційного акту в значній мірі залежить також від правильно обраної термінології і його стилістичного викладу. У цьому сенсі відзначимо, що деякі акти тлумачення містять в собі так звані "шаблони" ("штампи") – універсальні слова, тобто слова, які мають неконкретне значення, ними можна замінити будь-яке слово з конкретним значенням, якщо особа, яка їх вживає, прагне висловити свою думку неконкретно, приблизно [8, с. 27]. Чим більше мову інтерпретаційного акта складається з шаблонних виразів, тим менш зрозумілим буде зміст такого акта і знизить ефективність його впливу на правовідносини. Це в значній мірі стосується актів неофіційного тлумачення, адже, письмовій формі тлумачення, в якій виражені в більшій частині офіційні роз'яснення, властивий консерватизм, застосування усталених юридичних словосполучень, фразеологізмів.

На шляху розвитку актів тлумачення норм права основним завданням інтерпретатора повинне стати прагнення усунення та уникнення помилок в тексті інтерпретаційних актів. На жаль, значна кількість помилок трапляється у зв'язку з неуважністю інтерпретатора, яка визначається рівнем його інтелектуального потенціалу, наявністю необхідного досвіду тощо. Ця проблема ускладнюється відсутністю належним чином нормативно закріплених правил і вимог щодо юридичної природи та техніки актів тлумачення норм права.

Як свідчить правотлумачна практика, чимало помилок зустрічається у галузі конституційного права, оскільки ця галузь права є однією з найбільш динамічних, містить багато нових правових моделей, конструкцій, термінів і понять.

Проводячи аналогію з існуючими помилками в правозастосовчій діяльності, слід зазначити думку М. М. Вопленко з даної проблеми. Так, учений відзначає, що помилка у правозастосовчій діяльності частіше має не очевидний, а прихований, характер. Неправильність в мисленні, діяльності або правозастосовчому акті, набуває форми, яка зовні носить правомірний, істинний характер, що обумовлено добросовісною помилкою суб'єкта правозастосування, який не передбачає і не бажає негативного, неправильного результату своєї діяльності [9, с. 39].

Ми приєднуємося до думки С. Г. Пішиної, яка в цілях усунення техніко-юридичних умов появи правоінтерпретаційних помилок пропонує виведені на основі наукових розробок з юридичної техніки рекомендації щодо запобігання появи правоінтерпретаційних помилок у процесі створення норми права. Так, вчена вважає, що бажано виключити або звести до мінімуму введення в правовий текст синонімів і синонімічних понять, а також полісемічності слів і зовнішніх лексичних смислових відступів. Не слід вживати в правовій нормі непоширені архаїзми та жаргонні слова. Іноземні слова слід використовувати в тексті норми тільки в тому випадку, якщо вони стали частиною вітчизняного мови. У решті випадках бажано знайти еквівалент слова у вітчизняному мовою. Іноземні терміни доцільно включати в текст нормативного акта в оригіналі, супроводжуючи перекладом. Відсутня необхідність у виключенні з тексту норм кліше та штампів. Оціночні поняття бажано вживати тільки при наявності нормативно закріплених критеріїв їх визначення. Створюючи норми, законодавцеві слід вибирати слова, кількість значень яких обмежено. Професіоналізми в нормі необхідно супроводжувати легальною дефініцією. Легальними дефініціями бажано супроводжувати не тільки терміни, але і слова, вжиті законодавцем у тому значенні, в якому вони зазвичай не вживаються. Легальна дефініція повинна включати в себе всі суттєві ознаки явища. Перелік є її найбільш зручною формою. Легальні дефініції найкраще розташовувати в першому розділі нормативного акта. Доцільно прагнути до скорочення вживання в нормативних актах бланкетної норми. У преамбулу слід включати всі відомості, здатні висвітлити історичну обстановку, в якій був створений нормативний акт, а також мету створення нормативного акта. Крім того, однією з вимог ефективної боротьби з інтерпретаційними помилками є наявність максимально широкої, достовірної інформації про них. У цьому сенсі значну роль відіграє статистика, яка широко охоплює явища правозастосовчої та правоінтерпретаційної практики. Аналітичні узагальнення інтерпретаційних органів дозволяють виявляти і вести цілеспрямовану боротьбу з їх усунення [2, с. 23-24].

Таким чином, форма здійсненого з'ясування та роз'яснення права багато в чому

визначає ступінь його переконливості, а отже, і значення його для практики суспільного життя. Тому важливою є розробка уніфікованих вимог до інтерпретаційної техніки актів тлумачення норм права. Це є одним з напрямків удосконалення правового регулювання суспільних відносин, механізмом зміцнення законності та підвищення ефективності діяльності правотлумачних і правозастосовних органів.

Використані джерела:

1. *Вопленко Н. Н.* Официальное толкование норм права / Н. Н. Вопленко. – М. : Юрид. лит., 1976. – 118 с.
2. *Пишина С. Г.* Правоинтерпретационные ошибки. проблемы теории и практики : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 “Теория и история государства и права; история политических и правовых учений” / С. Г. Пишина. – Нижний Новгород, 2000. – 24 с.
3. *Пишина С. Г.* Понятие интерпретационной ошибки / С. Г. Пишина // Проблемы юридической науки и практики в исследованиях адъюнктов и соискателей : сборник научных трудов. – Нижний Новгород, 1999. – Вып. 5. – Ч. 2. – С. 110-118.
4. *Тодыка Ю. Н.* Толкование Конституции и законов Украины : теория и практика : Монография / Ю. Н. Тодыка. – Х. : Факт, 2003. – 328 с.
5. Закон України “Про громадянство України” № 2235-III від 18 січня 2001 року // Голос України від 06.03.2001 р. – № 42.
6. Закон України “Про громадянство України” № 1636-XII від 08.10.1991 р. в редакції Закону № 210/97-ВР від 16.04.1997 // ВВР. – 1997. – № 23, ст. 169.
7. Закон України “Про благодійництво та благодійні організації” від 16.09.1997 № 531/97-ВР // Відомості Верховної Ради України від 02.12.1997. – 1997. – № 46.
8. *Ивакина Н. Н.* Клише и штампы в речи юриста / Н. Н. Иванкина // Советская юстиция. – 1990. – № 2. – С. 27-28.
9. *Вопленко Н. Н.* Ошибки в правоприменении: понятие и виды / Н. Н. Вопленко // Советское государство и право. – 1981. – № 4. – С. 38-46.

Зубенко А. В. Ошибки в интерпретационных актах: происхождение и средства устранения.

В статье автор рассмотрел актуальную тему, которая касается проблемы возникновения, происхождения ошибок в интерпретационных актах. Проанализированы труды известных ученых, рассмотрены их точки зрения на данную проблему и сделаны свое заключение относительно причин появления и средств устранения правоинтерпретационных ошибок.

Ключевые слова: акты толкования норм права, правоинтерпретационные ошибки, интерпретационная техника, унификация.

Zubenko A. V. The mistakes in interpretation acts: origin and methods of remedial.

In the article the author considers an actual theme which is concerned the problem of occurrence, origin of the mistakes in interpretation acts. Works of the well-known scientists are analyzed in the article, an author considered their points of view on this problem and made an own conclusion in relation to the reasons of emergence and the methods of remedial of the mistakes in interpretation acts.

Keywords: *acts of interpretation of law rules, mistakes in interpretation acts, interpretation technology, unification.*